ДЗЕЙНАСЦЬ РЭГІЯНАЛЬНЫХ КРАЯЗНАЎЧЫХ МУЗЕЯЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ПА РЭАЛІЗАЦЫІ ФУНКЦЫІ ДАКУМЕНТАВАННЯ

Бамбешка Іванна Іванаўна,
старшы выкладчык
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»,
г. Мінск

Сучасны свет характарызуецца значнай колькасцю адкрыццяў і катаклізмаў, што непазбежна прыводзяць да страты ўстойлівых ідэалаў, трансфармацыі светапоглядаў, змене ідэалогій. У такой сітуацыі пастаянных перамен абсалютна натуральным для чалавека з'яўляецца пошук свайго месца ў навакольным асяроддзі, усведамленне сваіх каранёў. Такія абставіны стымулююць рост цікавасці да гісторыка-культурнай спадчыны і музеяў, як месца яе канцэнтрацыі, захавання, вывучэння і актуалізацыі.

Сучасная музейная сетка Рэспублікі Беларусь прадстаўлена гістарычнымі, мастацкімі, літаратурнымі, комплекснымі і іншымі музеямі. Пераважную большасць складаюць комплексныя музеі, а больш канкрэтна – краязнаўчыя. Паводле афіцыйнай статыстыкі толькі ў сістэме Міністэрства культуры ў пачатку 2018 г. дзейнічала 150 музеяў, з якіх комплексныя складалі 57%, гістарычныя – 28%, мастацкія – 10%, літаратурныя – 5% [1]. Па нашых падліках, 84 (56%) музеі з'яўляюцца краязнаўчымі, якія дзейнічаюць ва ўсіх абласных гарадах краіны, у многіх раённых цэнтрах, а таксама шэрагу населеных пунктаў гарадскога і пасялковага ўзроўню. Сучасная музеялагічная навука характарызуе краязнаўчыя музеі як музеі, зборы якіх дакументуюць розныя бакі жыцця (прыродныя ўмовы, гістарычнае развіццё, эканоміку, побыт, культуру) канкрэтнага адміністрацыйна-тэрытарыяльнага рэгіёна ці населенага пункта (рэспублікі, края, акругі, вобласці, горада, раёна, вёскі) і складаюць частку яго прыроднай і культурнай спадчыны [2, стар. 298].

Феномен краязнаўчага музея раскрываецца не толькі праз яго вызначэнне, але і праз тыя функцыі, якія ён выконвае ў адносінах да грамадства, культуры, асобы. Айчынныя і замежныя даследчыкі вылучаюць функцыі дакументавання, адукацыйна-выхаваўчую, рэкрэацыйную, камунікацыйную, рэпрэзентатыўную, інфармацыйную, эстэтычную і іншыя. Пры ўсёй разнастайнасці меркаванняў і поглядаў да базавых сацыяльных функцый музея можна аднесці функцыю дакументавання рэальнасці, адукацыйна-выхаваўчую і рэкрэацыйную.

У адносінах да грамадства і культуры музей выконвае функцыю дакументавання. Яна прадугледжвае мэтанакіраванае адлюстраванне ў му-

зейным зборы праз музейныя прадметы розных фактаў, падзей, працэсаў і з'яў, што адбываліся ў жыцці пэўнага геаграфічнага рэгіёна (вобласці, раёна ці горада), якія вывучае музей у адпаведнасці са сваім месцам у музейнай сетцы і комплексным характарам. Сутнасць музейнага дакументавання заключаецца ў тым, што музей выяўляе і адбірае аб'екты прыроды і створаныя чалавекам прадметы, якія могуць выступаць сапраўднымі сведчаннямі аб'ектыўнай рэальнасці. Пасля ўключэння прадметаў музейнага значэння ў музейны збор яны становяцца знакамі і сімваламі канкрэтных падзей і з'яў, што ў яшчэ большай ступені раскрываецца ў працэсе вывучэння і навуковага апісання прадмета. Названая функцыя рэалізуецца галоўным чынам у такіх відах музейнай дзейнасці, як камплектаванне фондаў, іх вывучэнне і захаванне.

Характэрнай рысай краязнаўчых музеяў з'яўляецца універсальны характар фондаў. Таму ў кожным рэгіянальным краязнаўчым музеі дзяржавы створаны калекцыі археалогіі, этнаграфіі, нумізматыкі і баністыкі, дакументальных крыніц, твораў выяўленчага і дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва, прадметаў натуральнага паходжання і г.д. Па нашых падліках у фондах айчынных краязнаўчых музеяў захоўваецца каля 2 млн. прадметаў асноўнага фонду. Сярод рэгіянальных краязнаўчых музеяў найбольш значнымі па аб'ёме з'яўляюцца фонды Віцебскага абласнога краязнаўчага музея (219 824 адзінак захавання асноўнага фонду), Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея (197 587 адзінак), Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея (173 927 адзінак) і інш.

Нягледзячы на комплексны характар збораў краязнаўчых музеяў, іх змест у кожным музеі індывідуальны. Сабраныя прадметы характэрныя менавіта для дадзенай тэрыторыі, і таму маюць свае асаблівасці. Найбольш выразна індывідуальны характар збораў краязнаўчых музеяў праяўляецца ў калекцыях этнаграфіі і археалогіі, прадметы з якіх увасабляюць лакальныя асаблівасці. Сучасныя этнаграфічныя калекцыі рэгіянальных краязнаўчых музеяў Беларусі пачалі фармавацца пераважна ў пасляваенны час. Актыўнае папаўненне музейных фондаў прадметамі этнаграфічнага характару было выклікана шэрагам фактараў. Па-першае, гэта развіццё этнаграфічнай навукі і зацікаўленасць даследчыкаў у фармаванні крыніцазнаўчай базы навукі. Па-другое, урбанізацыя, актыўнае будаўніцтва шматкватэрных дамоў, пашырэнне выпуску тавараў шырокага ўжытку (мэбля, адзенне, посуд і інш.) садзейнічала з'яўленню вялікай колькасці прадметаў музейнага значэння этнаграфічнага характару, якія выйшлі з ужытку і перасталі выконваць сваё ўтылітарнае значэнне. Па-трэцяе, у савецкі перыяд этнаграфічныя прадметы другой паловы XIX – першай паловы XX ст. павінны былі яскрава дэманстраваць перавагі сацыялістычнага ладу жыцця. Дзякуючы гэтым і іншым

прычынам у рэгіянальных краязнаўчыя музеях былі сфармаваны даволі значныя калекцыі прадметаў этнаграфіі.

Асноўная частка этнаграфічных прадметаў рэгіянальных краязнаўчых музеяў датуецца канцом XIX – першай паловай XX ст. Дакументаванне побыту савецкага перыяду не знайшло шырокага адлюстравання ў музейных калекцыях. Прадметы побыту другой паловы XX ст. уяўляюць адзінкавыя рэчы, якія ўяўляюць своеасаблівыя сімвалы эпохі (джынсы, школьная форма, чамаданы і дыпламаты савецкіх чыноўнікаў 1950–1980-х гг.). Аднак у апошнія дзесяцігоддзі сітуацыя пачала змяняцца. Так, Лідскі гісторыка-мастацкі музей, працуючы над экспазіцыйным рашэннем выставы «Хрушчоўка 60-х», на працягу некалькіх гадоў сабраў унікальны комплекс аўтэнтычных прадметаў, якія дакументуюць побыт савецкіх гараджан 1960-х гг.

Яшчэ адной характэрнай асаблівасцю рэалізацыі функцыі дакументавання стала ліквідацыя «белых плям» у лакальнай гісторыі. Змяненне палітычнай кан'юнктуры, паслабленне цэнзуры з боку кіруючых органаў стымулявала збор матэрыялаў па раней забароненых тэмах: аб рэпрэсіях сярод мясцовага насельніцтва, голадзе, акцыях супраціву таталітарнаму рэжыму, калабарацыянізму ў гады Вялікай Айчыннай вайны, шляхах эміграцыі і інш. У выніку падобных навуковых даследаванняў з'яўляліся новыя зборы прадметаў. Так, у 2011–2012 гг. супрацоўнікі Капыльскага раённага краязнаўчага музея працавалі над праектам «Уклад у сусветную культуру ураджэнцаў Капыльшчыны, якія эмігравалі ў пачатку XX ст.». Праект быў скіраваны на выяўленне імёнаў землякоў-эмігрантаў, чыё жыццё ці дзейнасць былі звязаны з Беларуссю, у прыватнасці з Капыльшчынай. У працэсе маштабнага даследавання былі выяўлены разнастайныя прадметы пачатку XX ст. (друкаваныя выданні, фотаздымкі, дакументы і інш.), што ўвайшлі ў склад фондаў згаданага музея. На падставе сабраных матэрыялаў была таксама падрыхтавана перасоўная выстава на адпаведную тэматыку і брашура «Навекі пастаць сваю захаваўшыя...» [5].

Як ужо адзначалася, функцыя дакументавання праяўляецца таксама ў вывучэнні і захаванні ўжо наяўнага фонду музейных прадметаў. Фонды краязнаўчых музеяў з'яўляюцца спрыяльнай глебай для вывучэння, у першую чаргу, лакальна абмежаваных тэрыторый. З аднаго боку – гэта гістарычная і іншая праблематыкі канкрэтнага рэгіёна, яго адміністрацыйнага цэнтра, а таксама іншых больш дробных населеных пунктаў. А з другога – гэта гісторыя асобных структур рэгіянальнага ўзроўню (устаноў, арганізацый, прадпрыемстваў, навучальных устаноў і інш.), а таксама шырокі пласт генеалагічных пытанняў, якія ўключаюць як гісторыі асобных сем'яў, так і біяграфіі канкрэтных персаналій.

Для ўвядзення ў навуковы ўжытак вынікаў навукова-даследчай работы па вывучэнні музейных прадметаў і калекцый склаўся цэлы шэраг спецыфічных музейных форм. Найважнейшай формай публікацыі вынікаў даследавання музейнага збору з'яўляецца экспазіцыя, пастаянная ці часовая. Так, па выніках вывучэння кавальскага і ганчарнага рамяства, кавальскіх і ганчарных вырабаў з музейных збораў Нясвіжскага гісторыка-краязнаўчага музея былі створаны музейны аб'ект «Кузня» (у 2006 г.) і выстава «Гліняны звон з мінулага» (у 2013 г.).

Таксама вынікі даследаванняў друкуюцца ў выглядзе каталогаў калекцый, экспазіцый і выставак, пуцяводнікаў, зборнікаў навуковых артыкулаў і матэрыялаў, зборнікаў навукова-практычных канферэнцый і г.д. Так, напрыклад, у апошняе дзесяцігоддзе актывізавалася публікатарская дзейнасць Віцебскага абласнога краязнаўчага музея. Былі падрыхтаваны і выдадзены матэрыялы канферэнцыі «Віцебскія старажытнасці» (2010–2017), фотаальбом «Віцебшчына ў 1941–1944 гг.: акупацыя і вызваленне» (2011), каталог калекцыі жэтонаў, прысвечаных вайне 1812 г. (2012), каталог калекцыі гем са збору музея (2013), каталог твораў мастака У. І. Вітко (2013), каталог «Ю. Пэн» (2016) і інш.

У мерапрыемствах па вывучэнні наяўных музейных прадметаў вялікае значэнне мае іх рэгістрацыя ў Дзяржаўным каталогу Музейнага фонду Рэспублікі Беларусь (ДКМФ). Па даных на студзень 2019 г. у ДКМФ Рэспублікі Беларусь рэгіянальнымі краязнаўчымі музеямі краіны зарэгістравана 64515 прадметаў, што складае 39,8% ад агульнай колькасці зарэгістраваных там прадметаў [4].

Такім чынам, адной з базавых функцый краязнаўчых музеяў з'яўляецца функцыя дакументавання. Яна прадугледжвае адбор з акаляючай рэчаіснасці прадметаў, якія пацвярджаюць рэальнасць тых ці іншых падзей, што адбываліся на лакальнай тэрыторыі. Пасля ўключэння ў музейны збор сабраныя прадметы яшчэ ў большай ступені раскрываюцца ў працэсе вывучэння і навуковага апісання. На практыцы функцыя дакументавання рэалізуецца праз камплектаванне музейных фондаў, іх вывучэнне і захаванне.

Літаратура

1. Информация об итогах деятельности организаций культуры в 2017 г. и задачах на 2018 г. // Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь [Афіцыйны сайт]. – Рэжым доступа: http://kultura.by/by/karysnaya-infarmacyya. – Дата доступа 28.10.2018 г.

2. Размустова, Т. О. Краеведческие музеи / Т. О. Размустова, А. И. Фролов // Российская музейная энциклопедия: в 2 т. / Рос. ин-т культурологии МК РФ и РАН; Редкол.: В. Л. Янин (пред.) и др. – Москва, 2001. – Т. 1. – С. 298–301.

3. Сайфутдинова, В. Музейный проект этнокультурного изучения Мозырьщины «Шляхамі А. К. Суржпутоўскага» / В. Сайфутдинова Музей і традыцыйная культу-

ю Беларусі: матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Гомель, 17–18 мая 2011 года) / [рэдкалегія: С. В. Разанаў (галоўны рэдактар), В. В. Дамаскаў, С. К. Кананові]. – Гомель, 2011. – С. 73–76.

4. Статыстыка ДКМФ // Дзяржаўны каталог Музейнага фонду Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступа: http://dkmf.by/news/statystyka-dkmf2020. – Дата доступа 20.01.2020 г.

5. Шуракова, В. Л. О проеках / В. Л. Шуракова // Бягучы архіў Капыльскага раёна краязнаўчага музея.

ВЫДАННІ КРАЯЗНАЎЧАГА ХАРАКТАРУ ПА ГІСТОРЫІ СЕННЕНШЧЫНЫ

Бараноўскі Аляксандр Віктаравіч,
аспірант Інстытута гісторы НАН Беларусі,
магістр гістарычных навук,
г. Мінск

Сярод даследчыкаў мінулага Сенненшчыны асаблівае месца належыць Кірылу Цімафеевічу Анікіевічу (2-я пал XIX ст. – пач. XX ст.). І колькі б ні мінула часу, пераўзысці яго дасягненні будзе амаль немагчыма. К. Ц. Анікіевіч вывучаў побыт беларускіх сялян, запісваў фальклор, вёў археалагічныя раскопкі, быў пастаянным карэспандэнтам Е. Р. Раманава ў час яго працы над «Белорусским сборником» (вып. 1–9, 1886–1912 гг.).

К. Ц. Анікіевіч перш за ўсё вядомы як аўтар працы «Сенненский уезд Могилевской губернии» [1]. Можна смела сказаць, што гэта першае манументальнае даследаванне Сенненшчыны. Яно ўбачыла свет у 1907 годзе ў Магілёве. Ідэйную накіраванасць даследавання вызначаюць словы эпіграфа: «Кто не желает знать своего отечества, тот не достоин называться его сыном» [1–2].

Праца краязнаўца складалася з 4-х разделаў. Першы прысвечаны фізіка-геаграфічнаму апісанню павета, асаблівасцям рэльефу, клімату, глебы. Другі раздзел утрымлівае звесткі пра гістарычнае мінулае краю, археалагічныя дадзеныя, рэлігійнае становішча ў павеце. Звесткі па культуры і быту насельніцтва Сенненшчыны згрупаваны аўтарам у трэцім раздзеле выдання. Прыводзячы падрабязныя звесткі аб колькасці насельніцтва павета па саслоўным, канфесійным і нацыянальным складзе, К. Ц. Анікіевіч апісаў жыллё, адзенне, сямейнае і грамадскае жыццё сялян, заняткі насельніцтва. Ён прыхільна ставіўся да народа, выхад з цяжкага становішча